

Csoma Zsigmond

A MAGYARORSZÁGI HEGYKÖZSÉGEK 20. SZÁZADI MEGSZÜNTETÉSE ÉS ÚJJÁSZERVEZÉSE

A hegyközségek jelentősége, vázlatos története a 19. század végéig

A hegyközségek, mint autonóm-demokratikus szőlészeti-borászati gazdaszervezeteknek intézményesült közössége, 1271-ig vezethetők vissza Magyarországon. A rendi társadalom hosszú évszázadai alatt a bortermelés és kereskedelem érdekei szükségessé tették a szervezett, szabályozott formában történő működést, még ha társadalmilag, az adózás szempontjából különböző helyzetű gazdák közössége is alkotta ezeket, amiket a hegytörvények erejével és rendező elvével sikerült működtetni. 1480-ból és 1490-ből ismertek a Fejér megyei Tordas és Gyúró viszonylag részletes hegytörvényei. A Zala megyei Radán (ma Nagyrada) 1569-ben szintén hegytörvényszerű tilalmak szabályozták a szőlőtermesztést. Aki más szőlejébe lépett és onnan szőlőt vitt el, annak a büntetése 1 forint és 33 dénár volt. De ugyanennyit fizetett, aki a szőlők határjeleit rombolta, mozdította el, vagy felégette. Aki más pincéjébe betört, annak borait és javait a földesúr szerezte meg. Akinek állatai pedig más szőlejébe kóboroltak és kárt tettek, az fejenként 4 dénárt fizetett. Zala megyében – az országban elsők közt – az 1641. évi vármegyei közgyűlés hozott hegytörvényt, kialakítva ezzel az első önkormányzati szervezetet.¹ 1752-ből az első részletes hegytörvény is fennmaradt. Ezt a törvényt újítja meg és bővíti ki 1769-ben a Zala megyei hegytörvény, amely 32 articulusban szabályozta a szőlőhegyi életet.² Ezek a korai adatok is azt mutatják, hogy az írásos szabályzatok rendezése, történeti faggatása sok történeti-néprajzi érdekességgel és tanulsággal szolgál. Nem véletlen, hogy az MTA Néprajzi Kutató Intézete Történeti Néprajzi Osztálya külön gyűjteményben és több kiadványban rendszerezte, elemezte Égető Melinda irányításával ezeket a becses forrásnak számító hegyközségi törvényeket.³ A szervezettség különböző szintjén álló szőlőskerti közösségek működtek az ország más területein is.⁴

A 19. század végén a szőlőkultúrára súlyos és majdnem végzetes évek köszöntöttek, amelyek megtépázták a hegyközségeket, a szőlőhegyi településeket. Az 1892. és az 1893. évben hatalmas károkat okozott a peronoszpóra. Ezekben az években a bortermelés csökkenése jóval nagyobb arányú volt, mint amit a filoxéra okozta területcsökkenés egyébként kiváltott volna. Voltak olyan szőlőhegyek, ahol a termés hektáronként egy (!) hektoliterre csökkent, és az újabb

¹ CSOMA Zsigmond – NOVÁK Ferenc 2009. 15.

² CSOMA Zsigmond – NOVÁK Ferenc 2009. 15.

³ ÉGETŐ Melinda 1985., 1993., 1999., 2001., 2002., 2004.

⁴ Vö: MÓD László – SIMON András 2010., LICHTNECKERT András 2006., 2008.

betegségek pusztítása ellen az immunis (a szőlőgyökértetű élhetését lehetetlenné tevő) homoktalaj sem nyújtott védelmet. A peronoszpóra végképp ellehetetlenítette a filoxérával sújtott szőlőbirtokosokat, és az eredményes védekezés módjának (bordói lé) elterjedéséig további óriási károkat okozott a magyar szőlőgazdaságban. Az 1891-től 1894-ig tartó vészterhes időszakot ezek alapján méltán lehet az ezer éves magyar szőlő- és borkultúra mélypontjának tartani.⁵ A nehéz évek ellenére az 1893. évi XXIII. törvénycikk az, amely a korszak egyik legátfogóbb szemléletű borászati szabályozását vezette be.⁶ A törvény Magyarország borvidéki besorolását is rögzítette, védelem alá helyezte a történelmi borvidékeket, ill. az itt termelt borokat, és meghatározta az egyes vidékeken telepíthető szőlőfajtákat is. A hivatalos fajtajegyzék az 1883-as minisztériumi ajánlás alapján alakult, ugyanakkor figyelembe vette az azóta eltelt időszak tapasztalatait is. A törvény egyetlen, de súlyos hibája az volt, hogy bár megtiltotta a mesterséges borok forgalomba hozatalát, a törkölybor (csiger, löre) készítését engedélyezte.

A filoxéra pusztítása miatt, valamint a felújítás és a szervezett növényvédelem érdekében mind fontosabbá vált a szőlőhegyek közigazgatásának egységes elvek szerint történő megszervezése. Az általános közigazgatási testületek, és így az 1886. évi XXII. törvénycikk értelmében felállított községi elöljáróságok, ugyanis nem voltak alkalmasak a szőlő- és borgazdaság speciális igényeinek kielégítésére. Ezért jelentett nagy előrelépést a szőlőtermesztés modernizálásában az, hogy november 1-jén életbe lépett az 1894. évi „*A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről*” szóló XII. tv. cikk, amely a francia rendszert követve előírta és szabályozta a hegyközségek megalakulását. A modern hegyközségi szervezet létrehozása a francia minta mellett azonban magyar történelmi hagyományokra is támaszkodhatott, mert a szőlő-bortermelő helyeken külön szőlőhegyi hegytörvény, a falu-településekre vonatkozó törvénykezés mellett, biztosította a rendet és a termelés nyugalomát. Ezek írott és hagyományozott szokásjog alapján a szőlősgazdák önszerveződéseik voltak, fejlett önkormányzatiságról tanúskodtak.⁷ Ezek a hagyományos hegyközségek azonban a helyi viszonyok alapján, nagy különbségeket mutatva végezték hegyrendészeti és termelésszervezői feladataikat, anélkül, hogy tevékenységük egy egységes országos hatáskörű törvény által elismerve és szabályozva lett volna. A filoxéra kártétele és az ellene való védekezés megszervezésének minden addigi elképzelést meghaladó nagyságrendje, azonban szükségessé tette egy egységes elvek alapján működő, országos hatáskörű szőlészeti-borászati közigazgatási intézményrendszer létrehozását. Ennek előfeltételeit teremtette meg az 1894. évi törvény, amely az 1840. évi mezei rendőrségről szóló IX. törvénycikk hiányosságait is kiküszöbölte, mert olyan területekre is kiterjesztette a jog fennhatóságát, amelyek régebben – mint a hegyközségek működése is – nem estek országos szintű egységes törvényi szabályozás hatálya alá. Megalkotásában jelentős szerepe volt Miklós Gyula országos borászati kormánybiztosnak, aki 1889-ben a törvény megvitatására az OMGE által összehívott értekezleten a filoxéra elleni védekezés fontosságára hivatkozva

⁵ LINHART György – MEZEI Gyula. 1898., SAJÓ Károly 1890., HARRAY Kálmán 1890.

⁶ A bortörvény 1893., Budapest 1898.

⁷ ÉGETŐ Melinda 1985., 2001., 2002., CSOMA Zsigmond – NOVÁK László 2009.

kifogásolta azt, hogy az eredeti törvénytervezetben nem szerepel a hegyközségek modern szabályozása és egy 11 pontból álló tervezetet nyújtott be ennek a kérdésnek a rendezésére. Megvitatása után ez a tervezet vált a hegyközségi törvény kiindulópontjává.

Az 1894. évi törvény VIII. fejezete ennek alapján alkotta meg azokat a jogi-adminisztratív kereteket, amelyek nyomán a szőlőbirtokosok önkormányzati alapon, országos szinten is egységes érdekvédelmi egyesületté szerveződhetnek.⁸ A lehetőség a gazdák számára tehát ekkortól adott volt, ugyanakkor nem volt kötelező. Annak érdekében viszont, hogy minél több, az új törvény alapján szerveződő hegyközség alakuljon, a törvény úgy rendelkezett, hogy amennyiben az adott borvidék gazdáinak birtokarány szerinti egyharmad része meg kívánja alapítani a szervezetet, úgy a többi birtokosok a hegyközség tagjainak sorába lépni kötelesek. A hegyközség hatáskörét a törvény igen szélesre szabta. Ide tartozott többek között az ültetvények őrzése és a hegyrendészet, a szőlőrekonstrukció összehangolása, a filoxéra, a peronoszpóra és egyéb szőlőbetegségek elleni védekezés, valamint a szőlőművelésmódok és borkezelési eljárások modernizációjának elősegítése. Az új szerveződésű hegyközségek feladata lett a felújításhoz szükséges szőlővesszők és oltványok beszerzése, közös anyatelepek létesítése, vincellérek alkalmazása. További előnyt jelentett a hegyközség gazdáinak számára, hogy közösen nagy tételben olcsóbban juthattak hozzá a felújítás és a védekezés eszközeihez.

A hegyközségek szervezésében tanfolyamokat tarthattak, könyvtárat alapíthattak, a hegyen szakrális emlékeket állíthattak, az állításhoz segítségül alapítványokat hozhattak létre, a szakrális építményeket-szobrokat-kegyhelyeket, mint a népi vallásosság objektumait és színtereit gondozhatták, vagyis kulturális-szakmai-vallási tevékenységet folytathattak. A hegyközségek megalakításával járó törvényes kedvezmények tehát újabb lehetőséget jelentettek a szőlőbirtokosok számára, szőlők felújítására, és az új kártevők elleni védekezésre. A hegyközségi törvény komoly előrelépést jelentett az addig minden állami támogatás ellenére lassan haladó filoxéra utáni szőlőrekonstrukció intézményes kereteinek helyi megteremtésében. Ez az évek óta zajló folyamat az 1896-os V. tc. un. szőlőfelújítási törvényében teljesedett ki, amely nem csak az elpusztult szőlők felújításának adminisztratív-közigazgatási kereteit szabta meg, hanem a szőlőművelés korszerű alapokra való helyezésének szakmai-oktatási feltételeit is megteremtette. Ennek a folyamatnak a része volt az is, hogy a budapesti vincellériskolát ebben az évben alakították át kertészeti tanintézeté.⁹ A hegyközségi törvény jelentőségét tehát a szőlőrekonstrukciós törvény megalapozása mellett a modern ágazati közigazgatási szervezet létrehozása jelentette, amit mi sem bizonyít jobban, mint az hogy hatására a századfordulóig a legjelentősebb borvidékeinken 712 hegyközség alakult. Ez az összes szőlőtermelő községnek (5770) ugyan alig több mint tíz százalékát tette ki, de valójában azokat a településeket

⁸ ÉGETŐ Melinda 1985., VÁSÁRHELYI Zoltán 1901.

⁹ CSOMA Zsigmond 1996., 1997.

jelentette, ahol a népesség döntően szőlőművelésből élt és ahol a filoxéra elleni összefogásnak a legnagyobb jelentősége volt.¹⁰

A hegyközségek megszűnése

A modern hegyközség az 1894. évi hegyközségi törvénnyel született meg, amit később is, pl. Trianon után az elcsatolt területek magyar lakossága ott is átvett és fenntartott, ahol korábban kisebb jelentőségű volt a szőlő-borgazdálkodás, így pl. Székelykeresztúron (Szitáskeresztúr), a legkeletibb erdélyi szőlőbortermelő városka határában is.¹¹ Az 1929. évi XVII. törvény már egy háromszintű szervezetet hozott létre. A törvény kötelezővé tette hegyközség alakítását olyan területen is, ahol legalább 150 kh. összefüggő szőlőterület volt. Egyben kötelezték a hegyközségeket a területükön termesztendő fajták meghatározására, valamint ellenőrizniük kellett a törvény rendelkezéseinek betartását. Az 1938. évi XXXI. tc. tovább szigorította a bortermelés feltételeit, a hegyközség megalakítását már 50 kh. szőlőterület meglétéhez kötötte, valamint nem tette kötelezővé a szőlőterületek egybefüggőségét. A hegyközségek feladatkörét megszigorította ez a törvény, valamint fellépett a borhamisítások ellen is, központi feladattá téve a kétes minőségű borok kiszűrését. Ezt a tevékenységet az Országos Szőlő és Borgazdasági Tanács irányította. A szigorítások eredményeképpen a termékek minősége jelentősen javult, a szőlő- és borkereskedelem fellendült.

A II. világháborút követő államosítások, a magántulajdon totális felszámolása, a polgári értékrend üldözése, a direkt irányítás, 1948-tól az államosítás, a nyílt törvénysértések és a koncepciók perek időszaka természetesen nem hagyhatta érintetlenül az alapvetően polgári értékeken alapuló, autonóm gazdaszervezeteket¹², így a hegyközségeket sem. Mindezek ellenére nem foglalkoztak, talán érthetően, a kérdéskör kicsinysége miatt is, a különböző gazdaságtörténeti munkák sem.¹³ Épp, hogy csak egy mondatban, széljegyzetként említette meg a nagy képes enciklopédikus kiadvány is.¹⁴

1948 nyarán agrárpolitikai irányváltás következett be. A kollektivizálás megindításával egyidejűleg a kommunista párt igyekezett szűkíteni azoknak a gazdálkodói csoportoknak a termelési lehetőségeit, amelyek nyilvánvalóan nem voltak megnyerhetőek a közös gazdálkodás számára. Az egyéni gazdálkodás perspektívtalanságát üzente az osztályszempontokat is érvényesíteni képes beadási rendszer, a kuláknak nyilvánított módos paraszti rétegek ellehetetlenítésével. Ezzel megpecsételődött a kisparaszti mezőgazdaság, amely a világháború után, a földosztással alakult ki. A reform során kisajátított és felosztott szőlő 40 ezer kh volt, a szőlőállomány 10%-át érintette a reform. A tulajdoni és üzemi

¹⁰ VÁSÁRHELYI Zoltán 1901.

¹¹ CSOMA Zsigmond 1993. 189–203.

¹² Vö: ez idő tájt szűntek meg a tradicionális legeltetési és az erdőbirtokossági társulatok, a paraszti közbirtokosságok is, amiket szintén az 1894. XII. tc. hozott törvényileg létre, több évszázados előzmény után. PETERCSÁK Tivadar 2003. 207–208., 218, 287.

¹³ DONÁTH Ferenc 1976. 401–472., KAPOSI Zoltán 2004., Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig. 2002.

¹⁴ ESTÓK János – FEHÉR György – GUNST Péter – VARGA Zsuzsanna 2002. 271.

viszonyok tehát sokkal kisebb mértékben változtak, mint más művelési ágakban. A földreform után az 1-5 holdas gazdaságok szőlő-, kert-és gyümölcsös – juttatásai révén a gazdálkodásuk intenzitását növelték. Az intenzívebb művelési ágak növekvő jelentőségét a művelési ágak megnövekedett részesedése is mutatja, a növénytermesztés bruttó termelési értéke 6,8%-ról 7,1%-ra nőtt.¹⁵ A szőlő-bor ágazat jelentősége a közösségteremtő erejében is rejtett.

A háború utáni demokratikus évek után a fordulat ezen a területen is bekövetkezett. Az 1949. évi 3300/1949. számú kormányrendelet megszüntette a hegyközségeket mint szervezeteket. A kötelezettségek és a jogok az államkincstárra szálltak. A vagyonátadást a belügyminiszter a 128.410-55-554/1949. IV.3. BM számú rendeletében az alispáni hivatalon keresztül érvényesítette. A hegyközség vagyona a DÉFOSZ¹⁶ helyi szervezeteit illette. A vagyonátadás-átíráson a községi jegyző (városban a polgármester) is jelen volt. Az átadásról jegyzőkönyvet vettek fel. Az eszközöket, irodaszereket, permetezőgépeket, aszalóüzemeket, szeszfőzdéket, növényvédőszeret, kutakat, csőszkunyhókat, házakat, kápolnákat mind a DÉFOSZ helyi szervezete vette át. A vagyontárgyak felhasználásáról a DÉFOSZ főtitkársága, illetve a Földművelésügyi Minisztérium rendelkezett. A hegyközségek földterületei a DÉFOSZ helyi szervezetei kezelésébe kerültek, amelyek az FM rendelkezés értelmében a termelő földműves szövetkezeteknek juttatta. A hegyközségi pénzkészletet a községi jegyzőknél letétbe helyezték. Az 1949. január előtti járulék hátralékokat a községi adóhatóságnál mint közadókat szedték be. A községi leltárba, ill. a megyei levéltárba kellett átadni a hegyközség okmányát, elszámolását, irattárát és a terület termelésére vonatkozó kataszteri és egyéb mezőgazdasági adatokat. A hegyközségi bérleményeket, a telefont azonnal fel kellett mondani, ha a DÉFOSZ szervezetnek nem volt rá szüksége. A hegyközségi alkalmazottra nem tartottak igényt az átadás-átvétel után, viszont a pontos és hibamentes átadásra és megszüntetésre a hegyközség vezetését személyesen tették felelőssé. A rendeletet 1949. június 19-én Csankó József miniszteri biztos, országgyűlési képviselő írta alá.

A rendelkezés 5. pontja értelmében a hegyközségi tanácsok és a hegyközségek okmányolt elszámolásait, valamint irattárát és a területekre vonatkozó termelési, kataszteri és egyéb mezőgazdasági adatokat tartalmazó iratokat az illetékes községi, illetve megyei levéltáraknak kellett átadni. Ezek a dokumentumok, történeti források egy-egy életerős, öntevékeny gazdaközösség örök mementói. Mementók, mert a hegyközségi iratok, a hegykönyvek, sokszor lezáratlanul, őrzik a tennivalók és a helyi gazdaközösség mindennapjainak életét, amit hirtelen szakított félbe a hatalom, mint Pompeiben a város életét a Vezuv. Jellemző erre az időszakra, a demokratikus polgári kezdeményezéseknek, az autonóm önkormányzati szervezeteknek, közösségeknek a rohamos háttérbe szorítása, majd pedig rövid időn belül a diktatórikus, kommunista törvénykezési megszüntetésük. A gyorsaságra jellemző, hogy az 1949. június 19-én kelt rendelet végrehajtására még az adott hónapban sor került. Ezt követően nem csak a magyar

¹⁵ DONÁTH Ferenc 1976. 432., 454., 460.

¹⁶ DÉFOSZ a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége

szőlőkataszter addigi nyilvántartásai semmisültek meg, de szétzúzták Európa egyik legjobb és legkövetkezetesebben számontartott szőlő-bor jogrendszerét is.

A hegyközségeket a rendszerváltás után, 45 évvel megszüntetésük után, az 1994. évi CII. törvény hívta ismét életre, felismerve ennek az évszázados szőlészeti-borászati, demokratikus intézménynek a szakmai, közösségi, gazdasági, kulturális jelentőségét.

A hegyközségek újraalapítása, újraszervezése

A hegyközségek újjászervezésének gondolata először az 1990-es évek elején vetődött fel az új társadalmi, gazdasági rendszer kiépítése kapcsán. Az 1994. évi CII. törvény rendelkezett a hegyközségi hálózat újbóli létrehozásáról. Az Országgyűlés a hegyközségekről szóló törvényt a következő célból alkotta meg:

- a szőlőművelés, bortermelés színvonalának emelése,
- a termékek piacképességének javítása,
- a korszerű származás-, eredetvédelem és minőségvédelem meghonosítása.

A törvény néhány vonatkozásban megőrizte a korábbiak rendeleteit, ám számos új elemmel, feladattal, hatáskörrel bővítette azt. A II. Világháború előtti intézménynek is volt bizonyos minőségvédelmi funkciója, azonban fő feladatként csak az új hegyközségi törvény határozta ezt meg. Nemcsak a borhamisításokra, hanem a borjogszabályok betartásának ellenőrzésére is jogosult. Továbbá a hegyközség lett az a szervezet, amely a termékek származását, eredetét garantálja. Így ezzel a törvénnyel Magyarországon ismét létrejöttek az eredetvédelem önkormányzati szervezetei. Addig ugyanis éppen a leghatékonyabb, a termelői önkormányzatok ellenőrző szerepe hiányzott, szemben a nagy bortermelő európai országokkal, ahol már régóta kialakult ennek a rendszere, mint például Franciaországban az AOC-szervezet vagy Spanyolországban a consejo regulador-ok.

Hamarosan az évek során számos új rendelettel egészült ki a törvény a jogharmonizáció következtében. A hegyközségek adatszolgáltatási rendjéről született új szabályozás a 34/1997. FM rendelettel. Továbbá az Országgyűlés 2000. nyarán elfogadta a Bortörvény (szőlőtermesztésről és borgazdálkodásról szóló 1997. évi CXXI. tv.), Hegyközségi törvény módosításra vonatkozó előterjesztését. A Hegyközségi törvény módosítása apróbb, a jobb működést szolgáló kiegészítéseket tartalmazott. A nem megfelelő egyeztetés és jogszabály előkészítés miatt azonban számos kifogásolható rendelkezés is született.

Az 1997-es bortörvény

A magyar borászat harmonikus illesztését az Európai Unió szabályaihoz nagyban elősegítette az Országgyűlés által 1997 őszén elfogadott szőlőtermesztésről és borgazdálkodásról szóló CXXI. törvény (új Bortörvény) és e törvény végrehajtásáról szóló 106/1997. FM rendelet. A törvény már javarészt megegyezett az Európai Unió előírásaival, amit alátámaszt az a tény, hogy az agrárágazatok közül az EU elsőként a magyar szőlő- és borjogot ismerte el a közösségi szabályozással egyenértékűvé. Ám az évek során szükség volt további kisebb finomítások, módosítások elvégzésére.

A törvény V. fejezete a borászati termékek forgalomba hozatalának módjáról rendelkezett. Kötelezővé tették a termelőknek a származási bizonyítvány beszerzését. Így bort, valamint borászati feldolgozás céljára szőlőt forgalomba hozni, forgalmazni csak származási bizonyítvánnyal lehetett. Forgalomba hozatal csak a hegyközség által nyilvántartásba vett és az OBI által ellenőrzött pincészetből történhetett, és állami ellenőrzőjeggyel kellett ellátni a meghatározott termőhelyről származó palackozott minőségi borokat.

A törvény az elmúlt évek alatt kiegészült, ill. bővült néhány újabb jogszabállyal. Megemlíthető az élelmiszerek előállításának és forgalmazásának élelmiszer-higiéniai feltételeiről szóló 17/1999. FVM-EüM együttes rendelet, amely a szőlőfeldolgozás, bor- és pezsgőkészítésről rendelkezik. Az igazi teljes körű, az egész Bortörvényt átfogó módosítás 2000-ben valósult meg. A törvényre vonatkozó módosító javaslat még 1999 tavaszán került megvitatásra az Országgyűlés elé, amit 2000 nyarán el is fogadott, így 2000. évi XCIX. törvényként lépett életbe július 24-től.

A hegyközségekről szóló 1994-es és a szőlőtermesztésről és borgazdálkodásról szóló 1997-es törvény, továbbá az időközben ezeket kiegészítő jogszabályok nagyban segítették az EU jogszabályaihoz való harmonizációt.

A hegyközségi rendszert fokozatosan alakították ki: utolsóként, 1996. március 28-án a Hegyközségek Nemzeti Tanácsa alakult meg. A hegyközségi törvény előkészítése során figyelembe vették a történeti kutatások eredményeit, a régi nemzeti hagyományokat és a korábbi hegyközségi törvényt, valamint a szabályozás EU-konform kialakítása érdekében szem előtt tartották az EU legfontosabb szőlőtermesztő és bortermelő tagállamainak hasonló jellegű szabályozását is.

A KSH adatai szerint Magyarország szőlőtermő területe 2001-ben 130 ezer hektár, ebből a hegyközségekhez kb. 76 000 ha tartozik, mely tartalmazza a borvidékeket és az ún. bortermő helyeket. Az utóbbiak nem kapcsolódnak szorosan egy-egy borvidékhez, azonban régóta jó minőségi bort termelnek és kedvező adottságú termőhelyekkel rendelkeznek. A hegyközségi rendszer köztestületként működik. Ez azt jelenti, hogy a törvény értelmében a szőlő- és borágazatban tevékenykedők (szőlészek, borászok és borkereskedők) számára kötelező a tagság, ugyanakkor a hegyközségek a jogi szabályozás szerint önkormányzati testületet alkotnak, hasonlóan az autonóm civil szervezetekhez.

A hegyközségi rendszer 2010-ben három szintből áll. Alapvető és legfontosabb egységei, a *hegyközségek* az egy vagy több település körüli *szőlőültetvényeket képviselik*, harmonizálva, összehangolva és irányítva ezeken a területeken a bortermelést és a borkereskedelmet. Ma Magyarországon 313 hegyközség van. Az egy adott borvidékhez tartozó hegyközségek képviselői ún. *Hegyközségi Tanácsot* alkotnak. A törvény szerint a Tanács nem utasíthatja a hegyközségeket, azonban – mivel az *elnökeikből* és képviselőikből áll – segíteni törekszik az adott borvidék egységes arculatának kialakítását vagy fenntartását, és örködik a felett, hogy az egyes hegyközségek ne sértsék egymás érdekeit sem technológiai, sem kereskedelmi vagy egyéb téren. Ma Magyarországon 22 borvidék és ennek megfelelően 22 Hegyközségi Tanács van. Az összes Hegyközségi Tanács elnöke és azok egy-egy további képviselője, valamint a főtitkár alkotja a *Hegyközségek*

Nemzeti Tanácsát. Ez a testület képviseli a hazai borgazdaság érdekeit és koordinálja a borvidékek szakmai és gazdasági érdekeit. Az ágazat oktatási és kutatói intézményei, valamint az állami közigazgatás és az ágazat számos szervezetének képviselői részt vesznek a Nemzeti Tanács és a Hegyközségi Tanácsok munkájában, ők azonban csak tanácskozási joggal rendelkeznek. A hegyközségi rendszer alapjában véve *önellátó*: fő anyagi forrását a tagok befizetései jelentik. Ezt egészíti ki az állami támogatás, hiszen a hegyközségek olyan igazgatási feladatokat is ellátnak, amelyeket korábban állami szervek (például önkormányzatok és földművelésügyi hivatalok) végeztek.

A szervezet egyik legfontosabb feladata az eredetvédelem biztosítása. Ennek érdekében szabályozza és ellenőrzi a szőlőtelepítést, a termőhelyet, a fajtát és más specifikus előírásokat illetően. A hegyközségi szabályok készítése és azok végrehajtásának ellenőrzése által a szőlőtermesztés, a borászat és részben a kereskedelem elemeit szabályozza, amelyek legfontosabbak és legnagyobb hatással vannak a minőségre. A hegybíró adja ki a származási igazolást minden egyes megtermelt szőlőmennyiségre, amely alapján aztán a bor eredete is ellenőrizhető. A termelők termelésüket és készletüket a hegyközségeknek kötelesek jelenteni, amelyek az adatokat elektronikusan dolgozzák fel. A hegyközségek másik fontos tevékenységi köre az arculat kialakítására, vagy – ahol ez már létezik – annak védelmére irányul.¹⁷

A *Hegyközségek Nemzeti Tanácsa* egyben termék tanács is, vagyis a kormányzat partnere az ágazat szabályozásával, az arra vonatkozó piaci intézkedésekkel vagy egyéb témákkal kapcsolatos kérdések megvitatásában.

Hegyközségek Nemzeti Tanácsa 2010-ben:

1. Csongrádi borvidék Hegyközségi Tanácsa
2. Hajós-Bajai borvidék Hegyközségi Tanácsa
3. Kunsági borvidék Hegyközségi Tanácsa
4. Neszmélyi borvidék Hegyközségi Tanácsa
5. Badacsonyi borvidék Hegyközségi Tanácsa
6. Balatonfüred-Csopakai borvidék Hegyközségi Tanácsa
7. Balatonfelvidéki borvidék Hegyközségi Tanácsa
8. Etyek-Budai borvidék Hegyközségi Tanácsa
9. Móri borvidék Hegyközségi Tanácsa
10. Pannonhalma borvidék Hegyközségi Tanácsa
11. Nagy-Somlói borvidék Hegyközségi Tanácsa
12. Soproni borvidék Hegyközségi Tanácsa
13. Dél-balatoni borvidék Hegyközségi Tanácsa
14. Pécsi borvidék Hegyközségi Tanácsa
15. Szekszárdi borvidék Hegyközségi Tanácsa
16. Villányi borvidék Hegyközségi Tanácsa
17. Bükk-i borvidék Hegyközségi Tanácsa
18. Egri borvidék Hegyközségi Tanácsa

¹⁷ KOVÁCS Gyula – MIKÓ Zoltán – SZABÓ György. 1995.

19. Mátrai borvidék Hegyközségi Tanácsa
20. Tokaji borvidék Hegyközségi Tanácsa
21. Zalai borvidék Hegyközségi Tanácsa
22. Tolnai borvidék Hegyközségi Tanács

IRODALOM

- BÚZA János – DRASKÓCZI István – HONVÁRI János – KAPOSZI Zoltán – KÖVÉR György
2002 Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig. Budapest
- CSOMA Zsigmond
1993 A székelykeresztúri (Cristuru Secuiesc) hegyközség társadalma és élete a XX. század elején (1905–1921) In: Néprajzi Látóhatár 1993/3. sz. 189–203.
- CSOMA Zsigmond – NOVÁK László
2009 Zalakaros szőleje és bora. Zalakaros
- DONÁTH Ferenc
1976 A kisparaszti mezőgazdaság (1945–1949). In: A magyar mezőgazdaság a XIX–XX. században (1849–1949). Agrártörténeti Tanulmányok 4. Szerk: *Gunst Péter – Hoffmann Tamás*. 401–472. Budapest
- ESTÓK János – FEHÉR György – GUNST Péter – VARGA Zsuzsanna
2002. Agrárvilág Magyarországon 1848–2002. Budapest
- ÉGETŐ Melinda
1985 Szőlőhegyi szabályzatok és hegyközségi törvények a 17–19. századból. (Szöveggyűjtemény). Szerk.: Kovács Zsuzsa.
1993 A szőlőskertek rendszerének kiépülése a Tiszántúlon a 18–19. század folyamán. In: Népi Kultúra – Népi Társadalom XVII. 37–56.
1999 Írott és íratlan törvény nyugat-dunántúli szőlőhegyek életében a 17–18. században. In: Benedek Katalin – Csonka Takács Eszter (szerk.): *Démonikus és szakrális világok határán. Mentalitástörténeti tanulmányok Pócs Éva 60. születésnapjára*. Budapest. 555–572.
2001 Szőlőhegyi szabályzatok és hegyközségi törvények a 17–19. századból. In: *Szőlőhegyek Történetének Forrásai. I.* Szerk.: Égető Melinda. Budapest
2002 *Hegytörvények forrásközléseinek gyűjteménye (1470–1846)*. In: *Szőlőhegyek Történetének Forrásai. II.* Szerk.: Égető Melinda. Budapest.
2004 *Vagyon szép szőlőhegyünk...* Történeti-néprajzi elemzések közép- és nyugat-dunántúli magyar nyelvű hegytörvények körében. 1629–1846. Budapest
- HARRAY Kálmán
1890 *Peronospora Viticola*. Szekszárd, 1890.
- KAPOSZI Zoltán
2004 *A 20. század gazdaságtörténete*. Budapest-Pécs

KOVÁCS Gyula – MIKÓ Zoltán – SZABÓ György

1995 Hegyközség, szőlészet, borászat. Kézikönyv a hegyközségek megalapításához, működéséhez. Budapest

LICHTNECKERT András

2006 Az arácsi szőlőhegy és szőlőhegyi önkormányzat története. Balatonfüred.

2008 A balatonfüredi szőlőhegy és szőlőhegyi önkormányzat története. Balatonfüred

LINHART György – MEZEI Gyula

1898 A szőlő peronoszpóra betegsége. Budapest

MÓD László – SIMON András

2010. „*A Becsületes Gazdaság egybe gyűlt...*” Adatok a szeged-szatymazi szőlőhegyi gazdaközösségek működéséhez. Szeged. Táj és Népi Kultúra. A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének kiadványsorozata 7. Szerk.: Juhász Antal.

PETERCSÁK Tivadar

2003 Nemesi és paraszti közbirtokosságok Heves megyében (XVIII–XX. század). Eger. Studia Agriensia 23.

SAJÓ Károly

1890 *Peronospora viticola*. Budapest

VÁSÁRHELYI Zoltán

1901. Hegyközségek közigazgatása. Budapest